

■ Mələhət Babayeva

Səbahəddin Ali Türkiyədə olduğu kimi, Azərbaycanda da əvvəl hekayə və roman yazıçısı kimi tanınmışdır. Əslində bu, ədibin həyatı və yaradıcılığı haqqında daha çox söz deməyə imkan verir. Səbahəddin Ali dövlət hesabına

“Səs”, “Yeni dünya”, “Şüəli köşk” adlı hekayələr kitabı, “Dağlar və Ruzigar”, “Qurbağanın serenadası, başqa şeirlər” adlı şeirlər kitabı və “Əsirlər” adlı bir dram əsəri vardır. “Xəz pantolu Madonna əsəri”ni isə 1943-cü ildə yazmışdır.

“Xəz paltolu Madonna” (“Kürk mantolu Madonna”) əsəri məktəb yoldaşı vasitəsilə bankda işə düzələn gəncin - Rasimin dili ilə nəql olunur. Rasim əsərin baş qəhrəmanlarından biri olan Raif əfəndi ilə bankda tanış olur və onun keçmiş həyatının açılmasında böyük rolu olur.

Raif əfəndi uşaqlıqdan utanmaq, özünə qapalı, ata-anasının

maqcasına güvənlər ki, bunu ancaq kor adam görməyə bilər. Onların nə qədər qürurlu olduqlarını görmək heç də çətin deyil. Elə hesab edirlər ki, qadınların vəzifəsi onlara itaət etməkdən, hər nə istəyirlərsə, onları yerinə yetirməkdən ibarətdir. Mən kişilərin bu axmaq qüruruna etinasız baxa bilmirəm”.

Taleyin acı üzü bir gün onlara görünür. Atasının vəfatı ilə əlaqədar Raif əfəndi öz ölkəsinə, Mariya da Praqaya, anasının yanına gedir. Əvvəllər tez-tez məktublaşsalar da, bir gün bu məktublar kəsilir. Raif əfəndi özlüyündə Mariyanı xəyanətkar kimi ittiham edir, insanlardan daha da uzaqlaşır, heç kimə inanmamağa başlayır.

Beləliklə gənc oğlan çox keçmədən öz evinə yollanaraq dəftəri oxumağa başlayır. Dəftərin ilk səhifəsində 10 il bundan qabaqkı tarix yazılmışdı. Görünür, bu qara üzülü dəftəri illər öncə Raif əfəndi gündəlik kimi istifadə edib və heç kimə deyə bilmədiklərini bu dəftərə yazaraq, öz dərdlərini, sirrlərini qələmə alıb...

Bu qəribə insanın, əslində, əvvəlki həyatı tam başqa cür idi... Onu tanınılmayacaq dərəcədə dəyişdirən isə illər öncə sərgidə rast gəldiyi “Xəz Paltolu Madonna” imiş...

Kitabın bundan sonrakı hissələri isə gözlənilməyən hadisələrlə çox maraqlı şəkildə davam edir.

Taleyin acı üzü

Səbahəddin Alinin “Xəz paltolu Madonna” əsəri barədə

Almaniyada təhsil almış, geri qayıdanda sonra Konya və Ankara-da alman dili müəllimi kimi çalışmışdır. 1932-ci ildə Konyada şeir məclisində Atatürkə həcv oxuduğu iddiası ilə tutulmuş və bir il həbs cəzası almışdır, lakin bir müddət sonra əfv olunmuşdur. Həbsdən sonra təhsil nazirliyində və Ankara Dövlət Konservatoriyasında işləmişdir. “İçimizdəki şeytan” romanı milliyətçilərin qəzəbinə səbəb olmuş və yazara qarşı təzyiqlər artmışdır. Bu romandan sonra Səbahəddin bəy işdən çıxarılmışdır. Bundan sonra Əziz Nesin və Rüşad İqazla “Marqo Paşa”, “Mərhum Paşa” adlı siyasi-yumoristik jurnallar çap etdirmişdir (1946-1947). Ancaq bu jurnallar da hökumət tərəfindən bağlanmışdır. S.Ali jurnaldakı yazılarına görə 3 ay həbsdə olmuşdur. Həbsdən çıxdıqdan sonra siyasi basqı, təqiblər və işsizlik ucbatından 1948-ci ildə xaricə qaçmaq istərkən sərhəddə guya ona yol göstərməli olan Ali Ertəkin adlı dövlət işçisi tərəfindən xaincəsinə qətlə yetirilmişdir. Səbahəddin Alinin məzarının yeri bilinmir.

Azad fikirlərinə görə daim təqib olunan ədibin “Quyuqazan Yusif” (1937), “İçimizdəki şeytan” (1940) adlı romanları, “Dəyirman”,

təbirincə desək, “bir az qız xarakterli” təsvir olunur. Gənc yaşında atasının sənədini davam etdirmək üçün Berlində gəlir. Burada o, həm sabun hazırlamağı öyrənir, həm də şəhərin müxtəlif yerlərində çoxlu sərgi, muzeylərə gedir. Bir gün rəsm qalareyasını gəzərkən bir portret qarşısında donub qalır. Bu rəsm Mariya Pudərə məxsus olan “Xəz paltolu Madonna” portretidir. Şəkildəki təsvir olunan məsum, saf, solğun üzülü qadına aşıq olur və qeyri-ixtiyari hər gün bu portreti seyr etməyə gəlir. Təbii ki, bu ətrafdakıların diqqətindən yayınmır, rəsm müəllifi onunla söhbət etməyi qərara alır. Raif əfəndinin həyatını dəyişən hadisələr elə buradan sonra başlayır.

Mariya Puder əsərin ikinci baş qəhrəmanıdır. Onu Raif əfəndi ilə müqayisədə daha açıqsözlü, qətiyyətli, kişi xasiyyətli obraz kimi görürük. Lakin onları bir çox oxşar xüsusiyyət birləşdirir, bir-birlərini sevir. Müəllif Mariyanın dili ilə kişilərin qadınlarla münasibətdə özündənrazı hərəkətlərini tənqid edir.

“Kişilərin elə baxışları, təbəssümləri, xülasə, qadınlarla elə rəftarları var ki, onlar özlərinə o qədər güvənir, həm də o qədər ax-

“Həyatda ən çox arxalandığım adama qarşı hiss etdiyim bu inciklik, küsü bütün insanlara qarşı münasibətimdə də özünü göstərdi. Çünki o, mənim nəzərimdə bütün insanlığın timsalı idi”.

Raif əfəndi evlənir, uşaqları olur, amma, nə həyat yoldaşı, nə də övladları Mariyanın yerini doldura bilmir. Yalnız üstündən 10 il keçikdən sonra o, öyrənir ki, əslində, Mariya ona xəyanət etməyib, o qızını, Raif əfəndinin qızını dünyaya gətirərkən dünyasını dəyişib. Bunu öyrəndikdə onun Mariyaya sevgisi daha da güclənir.

Əgər kitabı iki hissəyə ayırısaq, onda demək olar ki, birinci hissədə daha çox Raif əfəndinin həyatı, xarakteri oxuyuculara çatdırılır. Kitabın ikinci hissəsində isə Raif əfəndinin qəflət xəstəliyi ilə işlər qarışır. O, otaq yoldaşından illərdir öz iş otağındakı rəfdə gizlətdiyi qara üzülü dəftər ilə birgə digər eşyalarını gətirməyi xahiş edir. Gətirilənlərin arasında Raif əfəndi dəftərinin yandırılmasını istəsə də, iş yoldaşı bu dəftəri yandırmır, əksinə özü ilə aparıb gecəni oxumaq üçün icazə alır. Bir qədər tərəddüd edəndən sonra isə Raif əfəndi nəhayət ki, dəftəri oxuması üçün iş yoldaşına icazə verir.

Yazıcının axıcı yazı üslubu, sadə cümlələri oxucunu kitaba daha da bağlayır.

Əsər sadə, oxunaqlı üslubda yazılmışdır. Müəllif bedii suallardan istifadə ilə fikrini bizlərə çatdırmaq yolunu seçmişdir. 1943-cü ildə qələmə alınan bu roman Azərbaycan dilinə B.Nəriman tərəfindən tərcümə edilmişdir.

Ümumiyyətlə Səbahəddin Ali müasir tərəqqipərvər türk ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsidir. “Xəz paltolu madonna” burjuva cəmiyyətinə və onun əxlaq normalarının ifşasına yönəldilmiş psixoloji əsərdir. Əsərin qəhrəmanı Raif əfəndi cəmiyyətdən, əhatəsindəki insanlardan üz döndərir, tənhalığa qapılır. Raif xoşbəxtliyi yalnız məhəbbətdə, aydın fikirli bir qızı sevməkdə görür. Ancaq yenə də yanılır. Yazıçı burjuva cəmiyyəti şəraitində, Raif əfəndi kimi tənhalığa çəkilən, insanlardan uzaq dolanmağa çalışan adamların faciəsini böyük sənətkarlıqla qələmə almışdır.